

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Кафедра публічного управління та підприємництва (№ 601)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Гарант освітньої програми
 Тетяна ПАВЛЕНКО
(підпис) (ініціали та прізвище)

« 08 » вересня 2022 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА ВИБІРКОВОЇ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

Публічне управління ресурсами в територіальних громадах
(назва навчальної дисципліни)

Галузь знань: **28 Публічне управління та адміністрування**
(шифр і найменування галузі знань)

Спеціальність: **281 Публічне управління та адміністрування**
(код і найменування спеціальності)

Освітньо-професійна програма: **Публічне управління та адміністрування**
(найменування освітньої програми)

Форма навчання: денна, заочна

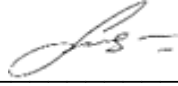
Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Харків 2022 рік

Робоча програма з навчальної дисципліни «Публічне управління ресурсами в територіальних громадах» для студентів за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» за освітньою програмою «Публічне управління та адміністрування».

«31» серпня 2022 р., 14 с.

Розробник:

Павленко Т.Ю., доцент кафедри 601, к.е.н., доцент

(прізвище та ініціали, посада, науковий ступінь і вчене звання)

Робочу програму розглянуто на засіданні кафедри 601 Публічного управління та підприємництва

(назва кафедри)

Протокол № 1 від «31» серпня 2022 р.

Завідувач кафедри 601

д.н. з держ. упр., проф.
(науковий ступінь і вчене звання)

____ Ковальчук В.Г.
(підпис) (ініціали та прізвище)

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показника	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни (денна форма навчання)
Кількість кредитів – 6,5	Галузь знань <u>28 Публічне управління та адміністрування</u> (шифр і найменування) Спеціальність <u>281 Публічне управління та адміністрування</u> (код і найменування) Освітньо-професійна програма <u>Публічне управління та адміністрування</u> (найменування) Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)	Обов’язкова/
Кількість модулів – 2		Навчальний рік
Кількість змістовних модулів – 2		2022/2023
		Семестр
Загальна кількість годин – <i>кількість годин аудиторних занять</i> */ <i>загальна кількість годин</i> 64/195		7-й
		Лекції*
		32 години
<u>Кількість аудиторних годин (64 годин) для денної форми навчання:</u> (практичні/семінарські заняття) – 32 годин Самостійна робота студента – 131 годин		Практичні, семінарські*
		32 годин
		Лабораторні*
	- годин	
	Самостійна робота	
	131 годин	
	Вид контролю	
	іспит	

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:
кількість годин аудиторних занять/ кількість годин самостійної роботи = 64/195

*Аудиторне навантаження може бути зменшене або збільшене на одну годину залежно від розкладу занять.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета вивчення навчальної дисципліни: глибоке та ґрунтовне засвоєння студентами знань про сутність і роль ресурсів у економічному і соціальному розвитку територіальних громад. Вивчення основних тем дисципліни сприятиме формуванню базових знань, ролі місцевих органів влади у процесі виконання бюджетів за доходами і видатками, технології бюджетного планування і контролю за бюджетними коштами на місцевому рівні.

Основні завдання вивчення дисципліни:

- вивчення суті і значення місцевих ресурсів, засад їхнього функціонування як одного з дієвих важелів економічної політики органів місцевого самоврядування;
- набуття вмінь аналізувати ефективність формування та використання ресурсів органів місцевого самоврядування.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких **компетентностей**:

ЗК1. Здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями.

ЗК5. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК6. Здатність працювати в команді.

ЗК7. Здатність планувати та управляти часом.

ЗК8. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК9. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК10. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК11. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

ЗК13. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів діяльності).

СК1. Здатність до соціальної взаємодії, до співробітництва й розв'язання конфліктів.

СК2. Здатність забезпечувати належний рівень вироблення та використання управлінських продуктів, послуг чи процесів.

СК5. Здатність використовувати систему електронного документообігу.

СК7. Здатність розробляти тактичні та оперативні плани управлінської діяльності.

СК10. Здатність до дослідницької та пошукової діяльності в сфері публічного управління та адміністрування.

СК11. Здатність у складі робочої групи проводити прикладні дослідження в сфері публічного управління та адміністрування.

Програмні результати навчання:

РН4. Знати структуру та особливості функціонування сфери публічного управління та адміністрування.

PH11. Уміти здійснювати пошук та узагальнення інформації, робити висновки і формувати рекомендації в межах своєї компетенції.

PH16. Використовувати дані статистичної звітності, обліку та спеціальних досліджень у професійній діяльності

Міждисциплінарні зв'язки: Вступ до фаху, Політична економія, Правознавство Макроекономіка та мікроекономіка, Статистика, Менеджмент, Публічна служба, Державні послуги, Фінанси.

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Загальні засади формування і використання ресурсів територіальної громади.

Тема 1. Ресурсне забезпечення територіальної громади

Зміст та значення Європейської хартії місцевого самоврядування. Територіальні ресурси об'єднаної територіальної громади. Містобудівна документація, що визначає планувальну організацію та розвиток території. Сутність та складові земельних ресурсів територіальної громади. Повноваження органів місцевого самоврядування в сфері земельних відносин. Ринковий, інвестиційний та бюджетний потенціали земельних ресурсів територіальної громади.

Тема 2. Фінансові ресурси територіальної громади

Поняття фінансових ресурсів об'єднаної територіальної громади та їх джерела. Доходи місцевих бюджетів. Кошти цільових фондів. Фінансові ресурси підприємств комунальної власності. Благодійні, спонсорські внески, пожертвування. Правове забезпечення публічного управління фінансовими ресурсами в територіальних громадах. Методика формування спроможних територіальних громад.

Тема 3. Бюджетна система України

Склад бюджетної системи України. Місцеві бюджети у складі бюджетної системи. Бюджетний устрій та принципи побудови бюджетної системи. Домінанти суспільного призначення місцевих бюджетів. Сутність та функції бюджету. Бюджетна централізація ВВП. Склад бюджетного законодавства. Зведені бюджети. Бюджетний період.

Тема 4. Видатки бюджетів їх розподіл та фінансування

Бюджетна класифікація. Коди бюджетної класифікації. 4 класифікації видатків бюджету. Функціональна класифікація видатків. Видатки на державне управління. Фінансування витрат на функціонування органів державної влади та управління. Витрати на правоохоронну діяльність та забезпечення безпеки

держави. Витрати на оборону. Витрати на економічну діяльність. Форми фінансування окремих галузей національної економіки: капіталовкладення, операційні витрати, кредити, дотація. Операційні витрати на утримання виробничої інфраструктури. Витрати на освіту. Фінансування культури та мистецтв. Витрати на фізичну культуру та спорт. Фінансування охорони здоров'я. Витрати на соціальний захист та соціальне забезпечення. Державні соціальні стандарти та нормативи. Джерела фінансування соціальних гарантій. Державна цільова підтримка місцевого самоврядування у вигляді субвенцій.

Програмна та відомча класифікації видатків бюджету. Розпорядники бюджетних коштів. Бюджетна программа. Бюджетний запит. Економічна класифікація видатків. Принципи бюджетного фінансування. Форми бюджетного фінансування. Кошторисне фінансування. Оперативно - мережеві показники. Норми та нормативи бюджетного фінансування. Трансферти. Види видатків на здійснення повноважень. Принципи розмежування бюджетних видатків. Склад видатків місцевих бюджетів окремих видів. Видатки місцевих бюджетів, які враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів та видатки, які не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів. Структура видатків місцевих бюджетів України.

Тема 5. Доходи бюджетів

Класифікація доходів. Формування доходів місцевих бюджетів України. Склад та динаміка власних і закріплених доходів місцевих бюджетів. Структура доходних джерел місцевих бюджетів. Проблеми зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів. Джерела формування та напрямки витрачання коштів бюджету розвитку місцевих бюджетів. Роль місцевих податків і зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів України.

Модульний контроль. Модульна контрольна робота №1

Змістовий модуль 2. Організація управління ресурсами територіальних громад

Тема 6. Бюджетний процес

Стадії бюджетного процесу загальнодержавному рівні. Учасники бюджетного процесу. Бюджетне прогнозування. Економічні основи бюджетного планування. Бюджетне планування, його зміст, принципи і задачі. Методи бюджетного планування. Рівні та етапи бюджетного планування. Вдосконалення бюджетного планування і регулювання бюджетів на основі розширення самостійності адміністративно-територіальних формувань. Організація бюджетного планування. Підготовча робота до складання проекту бюджету. Характеристика основних етапів розробки проекту бюджету. Основні прогностичні макропоказники економічного та соціального розвитку. Основні напрями бюджетної політики. Бюджетний запит. Розгляд та ухвалення Закону про Державний бюджет.

Тема 7. Органи оперативного управління бюджетом. Повноваження учасників бюджетного процесу

Міністерство фінансів України – центральний орган державної виконавчої влади в сфері фінансової діяльності. Основні завдання Міністерства фінансів України, його функції та права. Законодавчі документи, якими керуються фінансові управління обласних державних адміністрацій, міські та районні фінансові відділи. Державна аудиторська і Державна казначейська служби України: завдання функції, структура. Державна фіскальна служба України, її завдання, функції і повноваження. Рахункова палата України, її завдання, функції і структура.

Тема 8. Виконання бюджету, звітність про виконання та контроль за виконанням бюджетів

Поняття та принципи виконання бюджету. Розпис доходів і видатків як основа виконання бюджету, порядок та терміни його складання, внесення змін та доповнень. Касове виконання бюджету. Системи касового виконання бюджету: банківська, казначейська, змішана. Органи, які беруть участь у касовому виконанні бюджету, розподіл функцій між ними. Касове виконання дохідної частини бюджету.

Організація, види та форми бюджетної звітності. Звітність розпорядників коштів про використання бюджетних коштів, одержаних із Державного та місцевих бюджетів. Звітність фінансових органів про виконання місцевих бюджетів. Порядок затвердження звіту про виконання бюджету держави. Сутність та призначення фінансового контролю, його роль у виконанні бюджету. Види, форми та методи бюджетного контролю. Органи бюджетного контролю, їх повноваження. Податковий контроль та його організація в Україні. Облік платників податків та надходжень податків і обов'язкових платежів. Митний контроль в Україні. Контрольно-ревізійна робота з бюджету, її завдання та напрями.

Тема 9. Управління ресурсами та контроль на регіональному рівні.

Місцеві фінансові органи, їх функції, повноваження, завдання. Нормативна база діяльності місцевих фінансових органів. Організаційна структура місцевих фінансових органів. Фінансова політика органів місцевого самоврядування. Зміст бюджетного процесу на локальному рівні, коротка характеристика стадій бюджетного процесу. Роль місцевих фінансових органів у бюджетному процесі. Порядок складання проектів місцевих бюджетів. Затвердження місцевих бюджетів. Виконання місцевих бюджетів. Періодичність, структура та терміни подання звітності про виконання місцевих бюджетів. Фінансовий контроль, який здійснюється органами місцевого самоврядування, його види та методи. Внутрішній та зовнішній фінансовий контроль.

Тема 10. Інвестиційні та кредитні механізми фінансування розвитку об'єднаної територіальної громади.

Корпоратизація комунальних підприємств. Державно-приватне партнерство та його базові засади. Грантові механізми фінансування проектів місцевого соціально-економічного розвитку. Міжнародна технічна допомога. Муніципальні запозичення - джерело фінансування місцевого економічного розвитку.

Модульний контроль. Модульна контрольна робота №2.

Контрольний захід: іспит.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1. Загальні засади формування і використання ресурсів територіальної громади						
Тема 1. Ресурсне забезпечення територіальної громади	10	2	2			6
Тема 2. Фінансові ресурси територіальної громади	12	2	2			8
Тема 3. Бюджетна система України	22	4	2			16
Тема 4. Видатки бюджетів їх розподіл та фінансування	36	6	6			24
Тема 5. Доходи бюджетів	16	2	2			12
Модульний контроль	2		2			
Разом за змістовим модулем 1	98	16	16			66
Змістовий модуль 2. Організація управління ресурсами територіальних громад						
Тема 6. Бюджетний процес	28	4	4			20
Тема 7. Органи оперативного управління бюджетом. Повноваження учасників бюджетного процесу	28	4	4			20
Тема 8. Виконання бюджету, звітність про виконання та контроль за виконанням бюджетів	18	4	2			12
Тема 9. Управління ресурсами та контроль на регіональному рівні	12	2	2			8
Тема 10. Інвестиційні та кредитні механізми фінансування розвитку об'єднаної територіальної громади	9	2	2			5
Модульний контроль	2		2			
Разом за змістовим модулем 2	97	16	16			65
Усього годин	195	32	32			131

5. Теми семінарських занять
(навчальним планом не передбачено)

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1		
2		
	Разом	

6. Теми практичних занять

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1	Територіальні ресурси об'єднаної територіальної громади. Децентралізація в Україні. Сутність та складові земельних ресурсів територіальної громади.	2
2	Фінансові ресурси об'єднаної територіальної громади. Розрахунок показників: щільність населення, темпи зміни валового регіонального продукту, валовий регіональний продукт на душу населення	2
3	Склад бюджетної системи України. Місцеві бюджети у складі бюджетної системи. Бюджетна централізація ВВП. Порівняння основних макропоказників України та провідних країн світу	2
4	Функціональна класифікація видатків. Аналіз статей видатків на державне управління, на правоохоронну діяльність та забезпечення безпеки держави, на оборону, на економічну діяльність, на освіту, на охорону здоров'я, фінансування культури та мистецтв, на фізичну культуру та спорт, на соціальний захист та соціальне забезпечення. Економічна класифікація видатків.	6
5	Аналіз доходів за бюджетною класифікацією	2
6	Модульний контроль. Модульна контрольна робота №1	2
7	Стадії бюджетного процесу загальнодержавному рівні. Аналіз основних прогностичних макропоказників економічного та соціального розвитку	4
8	Учасники бюджетного процесу та їх повноваження	4
9	Розпис доходів і видатків як основа виконання бюджету. Касове виконання бюджету. Організація, види та форми бюджетної звітності. Порядок затвердження звіту про виконання бюджету держави.	2
10	Бюджетний процес на місцевому рівні	2
11	Державно-приватне партнерство та його базові засади. Грантові механізми фінансування проєктів місцевого соціально-економічного розвитку.	2
12	Модульний контроль. Модульна контрольна робота №2	2
	Разом	32

7. Самостійна робота

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1	Зміст та значення Європейської хартії місцевого самоврядування Містобудівна документація, що визначає планувальну організацію та розвиток території. Повноваження органів місцевого самоврядування в сфері земельних відносин. Ринковий, інвестиційний та бюджетний потенціали земельних ресурсів територіальної громади.	6
2	Кошти цільових фондів. Фінансові ресурси підприємств комунальної власності. Благодійні, спонсорські внески, пожертвування. Правове забезпечення публічного управління фінансовими ресурсами в територіальних громадах. Методика формування спроможних територіальних громад.	8
3	Бюджетний устрій та принципи побудови бюджетної системи. Домінанти суспільного призначення місцевих бюджетів. Сутність та функції бюджету.	16
4	Державні соціальні стандарти та нормативи. Джерела фінансування соціальних гарантій. Державна цільова підтримка місцевого самоврядування у вигляді субвенцій. Програмна та відомча класифікації видатків бюджету. Розпорядники бюджетних коштів. Бюджетна програма. Бюджетний запит. Кошторисне фінансування. Оперативно - мережеві показники. Норми та нормативи бюджетного фінансування.	24
5	Джерела формування та напрямки витрачання коштів бюджету розвитку місцевих бюджетів. Роль місцевих податків і зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів України.	12
6	Рівні та етапи бюджетного планування. Підготовча робота до складання проекту бюджету. Характеристика основних етапів розробки проекту бюджету. Основні напрями бюджетної політики. Бюджетний запит. Розгляд та ухвалення Закону про Державний бюджет.	20
7	Перелік завдань та обов'язків державної казначейської служби, державної податкової служби, державної фіскальної служби, Рахункової палати, Верховної Ради, Міністерства фінансів та інших фінансових інститутів та установ, порядок їх взаємодії з місцевими органами влади.	20
8	Органи бюджетного контролю, їх повноваження.	12
9	Права й обов'язки органів місцевого самоврядування і місцевих органів виконавчої влади на етапах складання, розгляду, затвердження і виконання бюджету.	8
10	Грантові пропозиції від Європейського Союзу. Ендавмент-фонд. Краудфандинг.	5
	Разом	131

8. Методи навчання

Для ефективного вивчення матеріалу використовуються такі методи навчання:

- пояснювально-описовий;
- метод схематичної ілюстрації предмета у вигляді діаграм, графіків;
- ситуаційний метод (вирішення та аналіз окремих економічних проблем);
- репродуктивний.

9. Методи контролю

Система поточного контролю знань містить оцінку:

- систематична та активна участь учнів під час практичних занять;
- виконання індивідуальних та самостійних завдань;
- остаточна оцінка.

10. Критерії оцінювання та розподіл балів, які отримують здобувачі

Складові навчальної роботи	Бали за одне заняття (завдання)	Кількість занять (завдань)	Сумарна кількість балів
Змістовний модуль 1			
Виконання і захист практичних завдань	0...5	6	0...30
Модульний контроль	0...20	1	0...20
Змістовний модуль 2			
Виконання і захист практичних завдань	0...5	6	0...30
Модульний контроль	0...20	1	0...20
Усього за семестр			0...100

Семестровий контроль (іспит) проводиться у разі відмови студента від балів поточного тестування й за наявності допуску до іспиту. Під час складання семестрового іспиту/заліку студент має можливість отримати максимум 100 балів.

Білет для іспиту складається з двох теоретичних питань, з максимальним балом 50 балів за кожне питання, що складає в сумі 100 балів.

Критерії оцінювання роботи здобувача протягом семестру

Задовільно (60-74). Мати мінімум знань і навичок. Виконувати всі практичні завдання. Вміти самостійно розраховувати основні показники.

Добре (75-89). Твердо знати мінімум знань, виконувати всі завдання. Продемонструвати вміння виконувати всі практичні заняття та окремі завдання

у визначений викладачем строк з обґрунтуванням рішень та заходів, запропонованих у роботах.

Відмінно (90-100). Повністю знати основні та додаткові матеріали. Знати всі теми. Орієнтуватися у підручниках та посібниках. Безперечно виконувати всі практичні завдання у визначений викладачем термін із детальним обґрунтуванням рішень та заходів, запропонованих у роботах. Уміти пояснювати розрахунок та аналізувати основні економічні показники.

Шкала оцінювання: бальна і традиційна

Сума балів	Оцінка за традиційною шкалою	
	Іспит, диференційований залік	Залік
90 – 100	Відмінно	Зараховано
75 – 89	Добре	
60 – 74	Задовільно	
0 – 59	Незадовільно	Не зараховано

11. Політика навчального курсу

Відпрацювання пропущених занять відбувається відповідно до розкладу консультацій, за попереднім погодженням з викладачем. Питання, що стосуються академічної доброчесності, розглядає викладач або за процедурою, визначеною у Положенні про академічну доброчесність.

12. Політика академічної доброчесності

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає (Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. Лист МОН України № 1/9-650 від 23.10.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#n211>):

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);

- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації».

13. Методичне забезпечення

Публічне управління ресурсами в територіальних громадах [Електронний ресурс]: дистанц. курс. – Режим доступу: <https://mentor.khai.edu/course/view.php?id=2155>.

14. Рекомендована література

1. Алексєєв І.В., Ярошевич Н.Б., Кондрат І.Ю., Ливдар М.В. Бюджетна система: підручник. Львів: Львівська політехніка, 2019. 400 с.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р., № 2456-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
3. Бюджетний менеджмент: підруч. за ред. В.Г. Дем'янишина, Г.Б. Погрішук. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 532 с.
4. Винниченко Н. В. Система управління бюджетом: наукові основи, сучасні тенденції, світовий досвід: монографія за заг. ред. Н.В. Винниченко. Суми: Сумський державний університет, 2017. 372 с.
5. Кузькін Є Ю. Фінансове забезпечення фіскального простору місцевого самоврядування: монографія. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця; ПП «Технологічний Центр», 2019. 260 с.
6. Кульчицький М.І. Заброцька О.В. Фінансове територіальне вирівнювання в системі міжбюджетних відносин: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. 336 с.
7. Лелеченко А.П. Васильєва О.І., Куйбіда В.С., Ткачук А.Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень. К.: 2017. 110 с.
8. Місцеві фінанси: навч. посібник / М.О.Євдокімова; ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. – Х., 2014. – 343 с.
9. Місцеві фінанси : підручник / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. О. Б. Жихор, д-ра екон. наук, проф. О. П. Кириленко. – К. : УБС НБУ, 2015. – 579 с.
10. Управління фінансами підприємств : підручник / І.О. Бланк, Г.В. Ситник, В.С. Андрієць. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 792 с.
11. Фінанси. Підручник / І.О. Лютий, С.Я. Боринець, З.С. Варналій, та ін.; за ред. д.е.н., проф. І.О. Лютого. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. – 720 с.
12. Юшко С. В. Бюджетний менеджмент: формування компетентностей на основі тренінгу : навчальний посібник : *Електронне видання+ / С. В. Юшко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. – 255 с.

15. Інформаційні ресурси

1. <https://khai.edu.ua/education/fakultety-i-kafedry/fakultet-programnoi-inzhenerii-ta-biznesu/kafedra-publichnogo-upravlinnya-ta-pidpriemnictva-601/>;
2. <https://library.khai.edu/>

3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>;
4. Офіційний сайт Міністерства економіки України – Режим доступу: <http://me.gov.ua>;
5. Офіційний сайт державний комітет статистики України - Режим доступу: [http://www.ukrstat.gov.ua.](http://www.ukrstat.gov.ua;);
6. Урядовий портал КМУ: <http://www.kmu.gov.ua>;
7. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського: www.nbuv.gov.ua;
8. архивні колекції журналів: <http://www.sciencedirect.com/>
9. Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua>; <http://www.nau.kiev.ua>; <http://www.ukrpravo.kiev.com>; <http://www.liga.kiev.ua>.
10. Національна парламентська бібліотека України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nplu.kiev.ua>.
11. Харківська державна наукова бібліотека ім. Короленка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://korolenko.kharkov.com>.